

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№8

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 490 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-avgustda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Smart-logistika texnologiyalarini joriy etish orqali oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazib berish tizimini optimallashtirish (Toshkent viloyati misolida).....	14
Mavlanov Sobirjon Pardabayevich	
Tijorat banklarida korporativ boshqaruvning xalqaro tamoyillari asosida boshqaruv sifatini oshirish	20
Sattarov Umirzoq	
Современные банковские продукты	24
Хужамуратов Аббос Мардонович	
Amerika qo'shma shtatlarining ijtimoiy himoya tizimi.....	29
Abdullayeva Sayyora Aleksandrovna	
Совершенствование рынка услуг высшего образования как фактор повышения занятости населения в условиях цифровой экономики.....	33
Ибрагимов Тимур Ибодуллаевич, Асланова Дилбар Хасановна	
Iqtisodiy fanlarni o'qitishda interaktiv metodlarning qo'llanilishi va ularning samaradorligi.....	39
Kabulov Baxram Kuzibaevich	
Korxonalarda raqobat razvedkasi tizimlarini rivojlantirishda innovatsion raqamli texnologiyalarining o'rni.....	45
Tursunxo'jayev Sardor Jamoliddin o'g'li	
O'zbekiston banklarida sun'iy intellekt foydalanish samaradorligini oshirish.....	51
Kamolov Sardorbek Davlatjon o'g'li	
Agrar korxonalar xo'jalik faoliyatida risklarni boshqarish bo'yicha samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishning metodologik asoslari.....	59
Baymirzaev Dilmurod Nematovich	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	66
Исомов Б. С.	
Tashish va saqlash xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalarda raqamli texnologiyalardan foydalanish holati.....	70
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
Ijtimoiy infratuzilmani modernizatsiya qilishda DXSHning o'rni: madaniyat va sport sohasida imkoniyatlar	78
Baykalonov Jalil G'aybulloyevich	
Анализ состояния и перспективы развития активного и спортивного туризма в Узбекистане.....	93
Бойко Фарида Чингисовна, Ивонина Наталья Викторовна	
Переоценка и фальсификация стоимости имущества: международные практики, риски и пути решения.....	99
Мансурова Сайёра Бахтияровна	
Hudud sanoati tarkibiy o'zgarishlarini prognozlash usuli.....	106
Djumayev Farrux Toshmuratovich	
Углеродный след и декарбонизация промышленности Узбекистана: роль возобновляемой энергетики и международный опыт	111
Авезова Нилуфар Раббанакуловна, Ощепкова Эльвира Ахтемовна, С.М. Махмудов, А.А. Холиков, Авезова Нилуфар Раббанакуловна	
The process of developing startups based on management principles	119
Ilxamov Azizbek Yodgor o'g'li	
The impact of economic policy on non-performing loans: the case of Uzbekistan.....	126
Jalalov Mashkhurbek Gaybullo ugli	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	134
Исомов Б. С.	

Ko'p kvartirali uylarni boshqaruv organlari tomonidan aholiga sifatli xizmat ko'rsatishni qo'llab quvvatlashni takomillashtirish	138
Umarov Begzodbek Jaloldinovich	
O'zbekistonda iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishning institutsional asoslari.....	143
Fayzullayev Jonibek Negmatullayevich	
Davlat - xususiy sheriklik loyihalarining samaradorligini oshirish.....	150
Tursunov Imomnazar Egamberdiyevich, Hamroyev G'ayratjon Sultonovich	
O'zbekiston sug'urta bozorida hayot sug'urtasi xizmatlarining rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari.....	155
Bazarov Zakir Xonqulovich	
Tijorat banklari likvidligini tartibga solish yo'llari.....	160
Tursunpo'latov Sohbnazar Kasimjon o'g'li, Nomozova Mohinur Maxmud qizi	
Atrof-muhit ifloslanishini kamaytirishda yashil moliya vositalarining roli: xalqaro tajriba va O'zbekiston imkoniyatlari	163
Yuldasheva Madina Tohir Qizi	
Geofazoviy ma'lumotlar asosida hududlarning farovonlik darajasini aniqlash	173
Toymasov Zufarjon Zokir o'g'li	
Методы и критерии оценки эффективности конкурентоспособности предприятия	179
Кучаров Абдор Сабижанович, Бобожонов Азиз Бабаханович, Алижанова Камила Тохир кизи	
Korxonalarda innovatsion jarayonlarni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	187
Narbeyeve Dilnoza Darvishaliyevna	
Development of entrepreneurship in Uzbekistan: management strategies in the context of economic reforms	192
Ibragimova Saida Ilkhomovna	
Aloqa korxonalari xizmat faoliyatida diversifikatsiya qilishning ilmiy baholash usullari va ulardan foydalanish.....	197
Tursunova Mastura Taxirovna	
Developing effective marketing strategies for tourism development in Uzbekistan	204
Fayzullayev Nodirbek Baxtiyor o'g'li	
Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari.....	208
Yuldashev Yashnarjon Xolmirzayevich	
Yoshlar sanoat va tadbirkorlik zonalarida investitsiya loyihalarini bank kreditlari orqali moliyalashtirish.....	212
Jamalova Dilnoza Egamberdiyevna	
Цифровизации системы стратегического управления предприятий нефтегазовой отрасли Республики Узбекистан.....	217
Азимов Кабул	
Индекс устойчивости региона против бедности (poverty resilience index – pri): на примере бухарской области Республики Узбекистан (2024)	223
Мухамедова Мадинабону Мехридиновна	
Экономические аспекты внедрения цифровых технологий в полиграфии.....	230
Юсупхужаева Шахноза Музаффар кизи	
Mintaqalararo iqtisodiy hamkorlikni shakllantirish va barqaror rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari.....	233
Sattorov R. A.	
Web3'da real vaqt ma'lumot sinxronizatsiyasi — tarmoqdagi kechikishlar va ularni kamaytirish texnologiyalari.....	240
Raimov Ulugbek Yorqinbek o'g'li	
Tijorat banklarining likvidligini tartibga solish amaliyotining dolzarb masalalari	246
Sayfutdinov Bobur Nodirovich	
Tijorat banklarining investitsion jozibadorligini oshirish yo'llari.....	255
Yuldoshev Otabek Jovli o'g'li	

Tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish yo'llari.....	261
Ortiqov Sidiqjon Xolmurodovich	
Innovatsion yondashuvlar orqali davlat xaridlarida iqtisodiy samaradorlikni oshirish	266
Kurbonbekov Sardorbek Ravshanovich	
Hududlarda barqaror rivojlanish nazariyalarining sanoat korxonalari faoliyatiga ta'siri	270
Sadriddinov Baxtiyor Shamsiddin o'g'li	
Turizm platformalarining raqobatbardoshligini oshirishda zamonaviy kontent va raqamli marketing strategiyalarining integratsiyalashgan yondashuvi.....	277
Dadamirzayev Sarvarbek Ulug'bek o'g'li	
Bank xizmatlarida innovatsion texnologiyalarni kengaytirish yo'nalishlari.....	283
Almosova Shohista Jobirovna	
Модели организации казначейства в ведущих стран мира.....	288
Сагдиев Равшан Сайфуллаевич	
Paxta-to'qimachilik klasterlari faoliyatini nazariy jihatlar va rivojlantirish yo'llari.....	302
B.Sh.Shadmanov	
Qurilish sanoatini rivojlantirishda tabiiy resurslardan kompleks foydalanishning ahamiyati.....	307
Yuldasheva Mexrunisa Kasimjan qizi	
Yangi O'zbekistonning "Yashil" iqtisodiyoti: qiyosiy tahlilning asosiy tendentsiyalari	313
Ro'ziyeva Dilfuza Toshmurovna	
Oliy ta'limda raqamli texnologiyalarning muammolari va uni bartaraf etish yo'nalishlari.....	318
Abduraxmanova Malika Abdujaparovna	
Namangan viloyatining Farg'ona vodiysi qo'shni hududlari bilan iqtisodiy hamkorligining hozirgi holati va rivojlantiruvchi omillari	323
Sattarov R.A.	
Desentralizatsiyalangan ma'lumot almashish protokollari: IPFS, Filecoin va Arweave tahlili	328
Raimov Ulugbek Yorqinbek o'g'li	
Transport xizmatlari ko'rsatish biznes-jarayonlarini raqamli transformasiya talablari asosida takomillashtirish.....	333
Komilov Asror Akmalovich	
Empowering the Future: Assessing the Role of Automation, Internet of Things (IoT), and Demand Management in Enhancing Energy Efficiency of Smart Grids.....	338
Khakimjanova Surayyo Khabibullayevna	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish tajribalari (xalqaro va mahalliy misollar)	345
Madaminov Shoxruxbek Ma'rufjon o'g'li	
Zamonaviy sharoitlarda uy-joy fondini boshqarishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish	352
Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Karimova Aziza A'zamiddin qizi	
Mijozlar tajribasini yaxshilashda raqamli integratsiya strategiyalari: "O'zbektelekom" AK tajribasi.....	358
Islamov Javlon Rasulovich	
Tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish mexanizmlari.....	361
Rustamov Sunnatillo Rustamovich	
Yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanish omili sifatida: Yevropa tajribasi.....	368
Turobjanov Murodjon Maxammadjanovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka erishishda kichik biznes va mahalla hamkorligi modellarini takomillashtirish	373
Murotov Nodir Xujamqulovich	
Xalqaro moliya institutlarining O'zbekiston bank sektori va iqtisodiyotiga ta'siri: YETTB faoliyati misolida tahlil.....	378
Alimov Azizbek Alievich	
Bankrotlik xavfini tahlil qilish modellari.....	386
Nasiriddinov Bahouddin Nuriddinovich	

Xizmat ko'rsatish korxonalarida sifat va samaradorlikni oshirishni takomillashtirish yo'llari.....	393
Burxonova Nargiza Mirshohid qizi	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonida bank tizimi islohotlari va ularni boshqarish strategiyalari.....	400
Hamroyev Xurshid Jalilovich	
“Temir yo'l transportida MHXSni joriy etishning ahamiyati va milliy standartlar bilan taqqoslama tahlili”	405
Babaxalov Norbo'ta Eshnazarovich	
Banking and financial services in the process of economic development digitalization and its advantages and security of the process	409
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, Baxanurov Oqil Odil og'li	
Kichik biznesda moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	416
Abduvosit Omonboyev	
“Futurologiya va mintaqaviy iqtisodiy transformatsiya: Markaziy Osiyoda O'zbekistonning strategik senariylari”	421
Siddiqov Abdusalom Abdumalikovich	
Kichik biznes subyektlarini bank kreditlari orqali qo'llab-quvvatlashning rivojlangan xorijiy davlatlar tajribalari.....	425
Irgasheva Nigora Akbarovna	
Туристская мобильность стран персидского залива как устойчивый и перспективный источник въездного туризма в Узбекистан	434
Додиев Феруз, Голышева Елена Вячеславовна	
Turistik erkin iqtisodiy zonalarda investitsiya loyihalarini amalga oshirish: Imkoniyatlar, muammolar va istiqbollar	443
Xoliqov Dostonbek Rustam o'g'li	
Oliy ta'limda davlat-xususiy sheriklik: moliyalashtirish modelini modernizatsiya qilish yo'nalishlari.....	449
Bozorov Alisher O'zimurotovich	
Xalqaro raqamli intergatsiya, raqamlashtirish sharoitida tijorat banklari faoliyati tahlili	455
Turapov Bahromjon Alisher o'g'li	
To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar – iqtisodiyot taraqqiyotining muhim omili.....	461
Mamatkulova Nodira Maxkamovna	
Davlat xaridlari ishtirokchilarining elektron-skoring tizimi.....	465
Mamasoliyev Abrorbek Abdug'ani o'g'li	
Qishloq xo'jalik korxonalarida melioratsiya xarajatlari xisobining muammolari va yechimlari.....	469
Baxriev Muxiddin Sheralievich	
O'zbekiston Respublikasida norasmiy sektor va aholini norasmiy mehnat bilan bandligining legallashtirishini boshqarishni istiqbolli ko'rsatkichlari.....	475
Qoraboev Nuriddin Pardaboy o'g'li	
O'zbek banklarining xarajatlar samaradorligini stoxastik chegara modelida baholash	481
Xannayev Sherzod	

O'ZBEK BANKLARINING XARAJATLAR SAMARADORLIGINI STOXAСТИK CHEGARA MODELIDA BAHOLASH

Xannayev Sherzod

PhD, Tashkent International University
<https://orcid.org/0009-0004-0768-2814>
 Email: sherzod_khannaev@outlook.com

Annotatsiya: Ushbu tahlil 1999–2023-yillar davrida O'zbekiston tijorat banklarining xarajat va foyda samaradorligini stoxastik chegara tahlili asosida baholash va natijalardan kelib chiqqan holda amaliy iqtisodiy siyosat uchun tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan. Tahlil natijalariga ko'ra, o'rtacha xarajat samaradorligi 63,5% ni tashkil etdi. Davlat banklari eng past samaradorlik ko'rsatkichiga ega bo'lib (57,1%), 2017-yilda boshlangan keng ko'lamli islohotlardan so'ng o'sish tendensiyasi kuzatilgan. Xususi banklar eng yuqori o'rtacha xarajat samaradorlikka (67%) ega bo'lsa-da, ularda samaradorlikning tebranuvchanligi yuqori bo'lib, barqarorlik muammosi mavjud. Foyda samaradorligi o'rtacha 25,5% ni tashkil qilib, xarajat samaradorligiga nisbatan ancha past darajada. Global moliyaviy inqiroz (2008–2009) va pandemiya (2020–2021) davrlarida har ikki turdagi samaradorlik pasaygan. 2017-yildan keyingi liberal islohotlar samaradorlikni oshirgan bo'lsa-da, tashqi shoklarga ta'sirchanlik ham ortishi kuzatilgan.

Kalit so'zlar: xarajatlar, samaradorlik, stoxastik chegara modeli, O'zbek banklari.

Abstract: This analysis is aimed at assessing the cost and profit efficiency of Uzbek commercial banks for the period 1999–2023 based on stochastic frontier analysis and developing recommendations for practical economic policy based on the results. According to the results of the analysis, the average cost efficiency was 63.5%. State-owned banks had the lowest efficiency indicator (57.1%), which showed an upward trend after the large-scale reforms that began in 2017. Although private banks had the highest average cost efficiency (67%), they had high efficiency volatility and stability problems. Efficiency declined during the global financial crisis (2008–2009) and the pandemic (2020–2021). Although liberal reforms since 2017 have increased efficiency, there has also been an increase in vulnerability to external shocks.

Key words: costs, efficiency, stochastic frontier model, Uzbek banks.

Аннотация: Целью данного анализа является оценка эффективности затрат и прибыли узбекских коммерческих банков за период 1999–2023 годов на основе анализа стохастической границы и разработка рекомендаций для практической экономической политики на основе полученных результатов. Согласно результатам анализа, средняя эффективность затрат составила 63,5%. Самый низкий показатель эффективности был у государственных банков (57,1%), который показал тенденцию к росту после масштабных реформ, начавшихся в 2017 году. Хотя частные банки имели самую высокую среднюю эффективность затрат (67%), у них наблюдались высокая волатильность эффективности и проблемы с устойчивостью. Эффективность снизилась во время мирового финансового кризиса (2008–2009 гг.) и пандемии (2020–2021 гг.). Хотя либеральные реформы, проведенные с 2017 года, повысили эффективность, также возросла уязвимость к внешним шокам.

Ключевые слова: издержки, эффективность, стохастическая граничная модель, узбекские банки.

KIRISH

Bank tizimi iqtisodiy o'sish va moliyaviy barqarorlikning asosiy ustunlaridan biri hisoblanadi. Samarali ishlaydigan banklar resurslarni to'g'ri taqsimlaydi, kreditlash imkoniyatlarini kengaytiradi va moliya bozorlariga ishonchni mustahkamlaydi. Shu bois, banklar samaradorligini baholash va uni oshirish bo'yicha aniq iqtisodiy siyosat choralari belgilash O'zbekistondagi moliyaviy islohotlar jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi.

Tijorat banklari samaradorligiga ob'yektiv baho berish nafaqat moliya bozorida faoliyat yuritadigan moliyaviy tashkilotlar menejerlari uchun, balki yuqori darajadagi davlat idoralari va iqtisodiy siyosatni belgilaydigan organlar uchun ham strategik ahamiyatga ega. Samaradorlikka oid aniq va ishonchli ma'lumotlar bank tizimining barqarorligini ta'minlash, faoliyati samarasiz bo'lgan moliyaviy institutlarni o'z vaqtida aniqlash va ularga nisbatan maqsadli choralar ko'rish imkonini yaratadi.

Moliyaviy tashkilotlar samaradorligi tushunchasi tub mohiyatida moliyaviy resurslarning mikro va makrodarajada optimal taqsimlanishi masalasiga bog'liq. Resurslarni samarali yo'naltirish iqtisodiyotda eng yuqori qiymat yaratadigan tarmoqlarga investitsiyalarni jalb qilish, mablag'larning samarasiz taqsimlanishi oqibatlarini kamaytirish va umumiy iqtisodiy o'sish sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishga xizmat qiladi. Bu jarayonda tijorat banklari moliyaviy resurslarni taqsimotida asosiy vositachilar sifatida inson kapitali va jismoniy kapital taqsimotiga ham ta'sir ko'rsatadi.

1999–2023-yillar davomida O'zbekiston bank tizimi moliyaviy inqirozlar, tashqi shoklar, iqtisodiyotning liberallashtirish va institusional islohotlar bosqichlarini bosib o'tdi. Ayniqsa, 2017-yildan keyin davlat ulushini qisqartirish, banklarni transformatsiya qilish va raqobat muhitini yaxshilash choralari samaradorlik ko'rsatkichlariga bevosita ta'sir ko'rsatdi.

Shu bilan birga, so'nggi yillarda yuz bergan global va mintaqaviy iqtisodiy inqirozlar – COVID-19 pandemiyasi, Rossiya–Ukraina mojarosi va boshqa tashqi shoklar – davlat ulushi yuqori bo'lgan tijorat banklarining moliyaviy barqarorlikka qo'shgan hissasini namoyon qildi. Aynan shu banklar orqali strategik tarmoqlarni qo'llab-quvvatlash, aholi va biznes uchun maqsadli yordam dasturlarini moliyalashtirish, shu orqali inqirozlar ta'sirini yumshatish imkoni yuzaga keldi. Bu holat davlat ishtirokining ayrim vaziyatlarda iqtisodiy barqarorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ko'rsatdi.

Iqtisodchi olimlar tomonidan banklar va bank faoliyati bo'yicha ko'plab ilmiy-tadqiqot ishlari amalga oshirilayotgan bo'lsada, O'zbekistonda banklar samaradorligi va mulkchilik shakli o'rtasidagi bog'liqlikni iqtisodiy-iqtisodiy usullar bilan chuqur tahlil qilgan tadqiqotlar hali yetarli emas. Ushbu tahlil natijalari Markaziy bank va moliya sohasi regulyatorlariga samaradorligi past bo'lgan bank segmentlarini aniqlash, mulkchilik turiga qarab differensial siyosat yo'nalishlarini ishlab chiqish, hamda xalqaro tajribalar asosida milliy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish imkonini beradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Jahon miqyosida olib borilgan ko'plab tadqiqotlar stoxastik chegara tahlili metodi yordamida turli mamlakatlardagi tijorat banklarining foyda samaradorligini tadqiq qilgan. Ushbu tadqiqotlar ko'pincha banklar faoliyatini tartibga solish bilan bog'liq regulyatsiyalar va bozor sharoitlari ularning foyda olish qobiliyatiga qanday ta'sir qilishini o'rganishga qaratilgan. Masalan, 74 ta mamlakatni qamrab olgan tahlil shuni ko'rsatdiki, kuchliroq bank nazorati va yuqori bozor intizomi (Bazel II ning 2 va 3-ustunlari) banklarning foyda samaradorligini oshiradi, lekin qattiqroq kapital talablari bu samaradorlikni pasaytirishi mumkin [10]. Luo va boshqalar [11] tomonidan 1999–2011 yillarda 140 mamlakat bo'yicha o'tkazilgan tadqiqot moliyaviy ochiqlik ortishi banklarning foyda samaradorligini pasaytirishi mumkinligini ko'rsatdi. Umuman olganda, banklarning foyda samaradorligi institusional muhitga bog'liq. Qonunchilik va barqaror moliyaviy muhit mavjud bo'lsa, banklar samarali ishlaydi, lekin haddan tashqari raqobat yoki qat'iy cheklavlar, shuningdek, makroprudensial talablar foyda samaradorligini cheklashi mumkin [10], [11], [12], [13], [14].

Yevropada foyda samaradorligi bo'yicha tadqiqotlar Yevrozonadagi va unga kirmagan mamlakatlardagi tijorat banklarining samaradorligini taqqoslaydi. B.Székely [15] tomonidan SFA yordamida o'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, agar tartibga solish yondashuvi hisobga olinsa, Yevropa banklari orasidagi foyda samaradorligi keskin farqlanmaydi – aksincha, banklarning o'ziga xos xususiyatlari asosiy farqlarga sabab bo'ladi.

Xitoy tijorat banklarining foyda samaradorligi moliyaviy islohotlar va davlat hamda xususiy banklar o'rtasidagi raqobat kontekstida keng qamrovli o'rganilgan. Shen va boshqalar [16] tomonidan 2012–2020 yillar ma'lumotlariga asoslangan SFA tadqiqotlariga ko'ra, Xitoyning davlat banklari sezilarli darajada foyda samaradorligini oshirgan. Xususan, davlatga tegishli yirik banklar yuqori samaradorlik darajasiga erishgan. Boshqa tomondan esa, xususiy va aksiyadorlik banklari oxirgi yillarda kuchaygan raqobat tufayli foyda samaradorligi pasayishini boshdan kechirmoqda.

Post-sovet mamlakatlaridagi bank tizimi bo'yicha tadqiqotlar, asosan, mulkchilik shakli va o'tish davridagi iqtisodiy o'zgarishlar foyda samaradorligiga qanday ta'sir qilganini o'rganishga qaratilgan. Dastlabki yillarda (1990–2000 yillar) davlat banklari ustunlik qilgan bo'lsa, lekin keyinroq ular samaradorlik jihatidan yangi tashkil etilgan xususiy yoki xorijiy banklarga nisbatan pastroq natijalar ko'rsatgan [17]. Rossiya bank sektori bo'yicha o'tkazilgan SFA tahlili xorijiy banklar Rossiyada eng yuqori foyda samaradorligiga ega bo'lgani, shu bilan birga, 2008–2013 yillardagi global moliyaviy inqiroz davrida Rossiyaning davlat banklari eng yuqori foyda samaradorligiga erishgan, chunki davlatdan kafolatlar va moliyaviy yordam ularga qiyinchiliklarga bardosh berish imkoniyatini bergan. Umuman olganda, post-sovet va o'tish iqtisodiyotiga ega davlatlarda banklarning foyda samaradorligi oxirgi 20 yilda sezilarli darajada yaxshilangan, lekin hali ham mulkchilik shakli va iqtisodiy islohotlar natijalari samaradorlikka sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Samaradorlik ko'rsatkichi [0, 1] intervalda joylashgan bo'lib, eng yuqori samaradorlik 1 ga yoki 100% ga teng bo'lib, eng past samaradorlik ko'rsatkichi 0 ga yoki 0% ga teng bo'ladi. Ma'lum bir bankning samaradorligi qanchalik 1 ga yaqinlashgani sari «eng yaxshi» samaradorlik amaliyotiga ega bankka aylanadi. Ushbu samaradorlik ko'rsatkichi turli metodlarda baholanishi mumkin. An'anaviy usulda ROA, ROE, NIM va CIR kabi bir qator nisbatlar yordamida buxgalteriya balansi ma'lumotlari asosida baholanadi [1], [2], [3]. Shuningdek, samaradorlikni baholashning chegara usullari ham mavjud bo'lib, ushbu ekonometrik metodlarda chegara funksiyasi qanday qurilishiga qarab parametrik yoki noparametrik bo'lishi mumkin. Chegara metodi eng yaxshi samaradorlik amaliyotiga ega banklar asosida chegara quradi va ushbu chegaradan banklar qanchalik uzoqligiga qarab ular qanchalik samarasiz faoliyat yuritayotganini aniqlash imkonini beradi. Ushbu chegara, boshqacha aytganda, samaradorlik chizig'i ustida joylashgan banklar eng samarali banklar hisoblanadi. Noparametrik metodlar ma'lum bir funksional shaklni talab qilmaydi va umumiy holda ma'lumotlarning qobiq tahlili [4], [5], [6], [7] (Data Envelopment Analysis - DEA) deb yuritiladi. Parametrik metodlar funksional shaklga asoslanadi va ular stoxastik chegara tahlili [8], [9] (Stochastic frontier analysis - SFA) deb yuritiladi.

Tahlilda samaradorlikni baholash uchun stoxastik chegara tahlili metodi qo'llanildi. Bu uslub samaradorlikni baholashda keng qo'llanadigan parametrik yondashuvlardan biri bo'lib, uning eng muhim jihati – natijalarga ta'sir qiladigan tasodifiy omillarni ajratib olish va ularni samaradorlik hisobidan chiqarish imkoniyati mavjudligi hisoblanadi. Banklar faoliyatiga iqtisodiy o'zgarishlar, tashqi bozor shoklari yoki ma'lumotlardagi o'lchash xatolari ko'pincha samaradorlik ko'rsatkichlarini sun'iy ravishda pasaytiradi yoki oshiradi. SFA ushbu holatlarda «shovqin»ni aniqlab, haqiqiy samaradorlikka yaqin baholarni beradi. Shuningdek, bu uslub samaradorlikning yuqori chegarasini belgilab, har bir bankni eng yaxshi amaliyot ko'rsatgan banklar bilan solishtirish imkonini ham taqdim etadi.

Stoxastik chegara tahlili uslubi samaradorlikni baholashda tasodifiy omillar ta'sirini ajratib olib, haqiqiy natijalarga yaqin baholarni taqdim etadi va har bir bankni samaradorlik nuqtai nazaridan eng yaxshi bank amaliyoti bilan solishtiradi. Xarajat samaradorligi modelda banklarning jami xarajatlari. Modelda vaqt trendi texnologik o'zgarishlar ta'sirini hisobga olish uchun, bank kapitali esa kapital miqdori va tuzilishi samaradorlikka qanday ta'sir qilayotganini baholash uchun nazorat o'zgaruvchilari sifatida kiritildi.

Bank xizmatlari va mahsulotlarini ishlab chiqarish jarayoniga kiruvchi [input] omillar sifatida jalb qilingan mablag'lar, asosiy vositalar va ishchi kuchi narxlarini olindi. Ishlab chiqarish jarayonining chiquvchi [output] omillari sifatida esa kreditlar, boshqa daromad keltiruvchi aktivlar va foizsiz daromadlar qo'llanildi¹. Ma'lumotlar 1999–2023-yillar davrida faoliyat yuritgan barcha banklarni qamrab oldi. Ma'lumotlar Bank Axborotnomasi gazetasida va tijorat banklar veb-sahifasida e'lon qilingan yillik hisobotlar asosida to'plandi. Inflyatsiya ta'sirini bartaraf etish maqsadida barcha ko'rsatkichlar 2008-yil narxlariga indeksatsiya qilindi. Tijorat banklari mulkchilik shakliga ko'ra 4 ta guruhga ajratildi. Birinchi guruhda davlat bevosita egalik qiluvchi tijorat banklari, ikkinchi guruhga davlat bilvosita egalik qiluvchi tijorat banklari, uchinchi va to'rtinchi guruhdagi banklar xususiy va xorijiy banklarga mos ravishda ajratildi. Ustav kapitalida davlat ulushi 100% bo'lgan tijorat banklari – davlat bevosita egalik qiluvchi tijorat banklari (bizdagi ma'lumotlarga ko'ra, bunday mulkchilik shakliga ega banklar mamlakatimizda 3 ta: «Milliybank» AJ, «Xalqbanki» ATB va «Asakabank» ATB), ustav kapitalida davlat ulushi ma'lum darajada mavjud bo'lgan tijorat banklari – davlat bilvosita egalik qiluvchi tijorat banklari (masalan: «Agrobank», «Sanoatqurilishbank», «Aloqabank» kabi banklarni kiritish mumkin) hamda boshqa xususiy va xorijiy turdagi mulkchilik shakllariga ega bo'lgan tijorat banklari. Bizda tijorat banklari ustav kapitali davlat ulushi miqdori bo'yicha yetarli ma'lumot bo'lmaganligi uchun cheklangan ma'lumotlar yordamida banklar guruhlariga ajratildi.

1-jadval. Omillar tasviriy statistikasi. (million so'mda berilgan)

O'zgaruvchilar	Kuz.	O'rtacha	Std. og'.	Min	Maks
Jami xarajatlar*	674	132000	272000	26.921	2130000
Sof soyfa*	672	28800	95300	-77600	1270000
Jami kreditlar*	676	1230000	3190000	0	25100000
Investisiyalar*	677	41200	146000	0.27	1950000
Foizsiz daromad*	674	48000	271000	80.93	6820000
Jami jalb qilingan kapital narxi	674	0.10	1.00	0.00	18.63
Asosiy vositalar narxi	673	1.30	6.42	0.03	130.14
Ishchi kuchi narxi	673	0.03	0.03	0.00	0.24
Bank kapital*	676	233000	562000	88.13	5200000

1 Ushbu omillar tasviriy statistikasi Илова-З да келтирилди.

Xarajatlar bo'yicha samaradorlikning stoxastik chegaraviy tahlil modeli umumiy holda quyidagicha:

$$TC_{it} = f(Y_{it}, W_{it}, Z_{it}; \beta) + v_{it} + u_{it} \quad (1.1)$$

bunda Y_{it} – i bankning t davrdagi jami xarajatlari; W_{it} va Z_{it} – i bankning t davrdagi xizmatlari va xarajatlar narxining vektori; f – natijalar izchilligi va robustligini tekshirish uchun kiritilgan nazorat qiluvchi o'zgaruvchilar; β – texnologik parametrlar vektori; v_{it} – statistik xatolik; samarasizlik ko'rsatkichi u_{it} bo'lib u mustaqil ammo barcha banklar uchun turlicha bo'lgan musbat qiymatli normal taqsimotga ega.

Banklar samaradorligini baholashda keng qo'llaniladigan funksional shakl – transsendental logarifmik shakldan foydalanildi. Xarajatlar bo'yicha chegaraviy empirik model quyidagi shaklda yozildi:

$$\begin{aligned} \ln(TC_{it}) = & \alpha + \sum_{m=1}^3 \beta_m \ln y_{mit} + \frac{1}{2} \sum_{m=1}^3 \sum_{n=1}^3 \beta_{mn} \ln y_{mit} \ln y_{nit} \\ & + \frac{1}{2} \sum_{j=1}^3 \sum_{k=1}^3 \gamma_{jk} \ln w_{jit} \ln w_{kit} + \sum_{j=1}^3 \gamma_j \ln w_{jit} \\ & + \frac{1}{2} \sum_{m=1}^3 \sum_{j=1}^3 \psi_{jm} \ln y_{mit} \ln w_{jit} + \theta_1 T + \frac{1}{2} \theta_2 T^2 + \sum_{m=1}^3 \kappa_m \ln y_{mit} T \\ & + \sum_{j=1}^3 \rho_j \ln w_{jit} T + \pi_1 \ln z_{it} + \frac{1}{2} \pi_2 \ln z_{it}^2 + \sum_{m=1}^3 \tau_m \ln y_{mit} \ln z_{it} \\ & + \sum_{j=1}^3 \varphi_j \ln w_{jit} \ln z_{it} + \phi \ln z_{it} T + v_{it} + u_{it} \end{aligned} \quad (1.2)$$

bunda $\ln(TC_{it})$ – jami xarajatlar logarifmi, $\ln y_{mit}$ – t davrdagi i bankning m turdagi xizmatlari hajmining logarifmi, $\ln w_{jit}$ – t davrdagi i bankning j turdagi xarajatlari narxining logarifmi, T esa vaqt trendi bo'lib, u bank tizimidagi texnologik o'zgarishlarni ifodalaydi. banklarning xarajatlar bo'yicha samaradorlik ko'rsatkichi bo'lsa, lar ekonometrik baholanadigan koeffitsiyentlardir. u_{it} – esa statistik xatolikni ifodalaydi.

$$\begin{aligned} \ln\left(\frac{TC_{it}}{w_{3it}}\right) = & \alpha + \sum_{m=1}^3 \beta_m \ln y_{mit} + \frac{1}{2} \sum_{m=1}^3 \sum_{n=1}^3 \beta_{mn} \ln y_{mit} \ln y_{nit} \\ & + \frac{1}{2} \sum_{j=1}^3 \sum_{k=1}^3 \gamma_{jk} \ln\left(\frac{w_{jit}}{w_{3it}}\right) \ln\left(\frac{w_{kit}}{w_{3it}}\right) + \sum_{j=1}^3 \gamma_j \ln\left(\frac{w_{jit}}{w_{3it}}\right) \\ & + \frac{1}{2} \sum_{m=1}^3 \sum_{j=1}^3 \psi_{jm} \ln y_{mit} \ln\left(\frac{w_{jit}}{w_{3it}}\right) + \theta_1 T + \frac{1}{2} \theta_2 T^2 \\ & + \sum_{m=1}^3 \kappa_m \ln y_{mit} T + \sum_{j=1}^3 \rho_j \ln(w_{jit}/w_{3it}) T + \pi_1 \ln z_{it} + \frac{1}{2} \pi_2 \ln z_{it}^2 \\ & + \sum_{m=1}^3 \tau_m \ln y_{mit} \ln z_{it} + \sum_{j=1}^3 \varphi_j \ln(w_{jit}/w_{3it}) \ln z_{it} + \phi \ln z_{it} T \\ & + v_{it} + u_{it} \end{aligned} \quad (1.3)$$

Jami xarajatlar foizli va foizsiz xarajatlar, ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar hamda boshqa operasion xarajatlardan iborat. Xizmatlar esa mijozlarga ajratilgan umumiy kreditlar (K_{it}), boshqa daromad keltiruvchi aktivlar (A_{it}) va foizsiz daromadlardan (D_{it}) tarkib topgan. Xarajatlar narxi ham uch xil turga ajratilgan: jalb qilingan mablag'lar narxi (P_{it}) – jami foizli xarajatlarning jami majburiyatlarga nisbati, asosiy fondlar narxi (F_{it}) – boshqa operasion xarajatlarning jami asosiy vositalarga nisbati, ishchi kuchi narxi (L_{it}) – proksi sifatida ishchi kuchi xarajatlarning aktivlarga nisbati olindi. Shuningdek, vaqt trendi (T) va bank kapitali (K_{it}) nazorat qiluvchi o'zgaruvchilar sifatida modelga qo'shildi. Bank kapitalini mustaqil o'zgaruvchi sifatida modelga kiritilishi O'zbek banklarini xarajatlar

bo'yicha samaradorligini baholash modellarida ilgari qo'llanilmagan. Sh.Xannayev (2019b, 2019a, 2020) tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlarda cheragaviy empirik modelga bank kapitali () mustaqil o'zgaruvchi sifatida kiritilmasdan amalga oshirilgan, bu o'z navbatida banklarning kapital hajmi katta kichikligidan yuzaga keladigan xarajatlaridagi o'zgarishlar e'tibordan chetda qolishiga olib kelgan. O'zgaruvchilarni normallashtirish uchun mustaqil o'zgaruvchi va omillar narxi jalb qilingan mablag'lar narxiga nisbati shaklida transformatsiya qilind

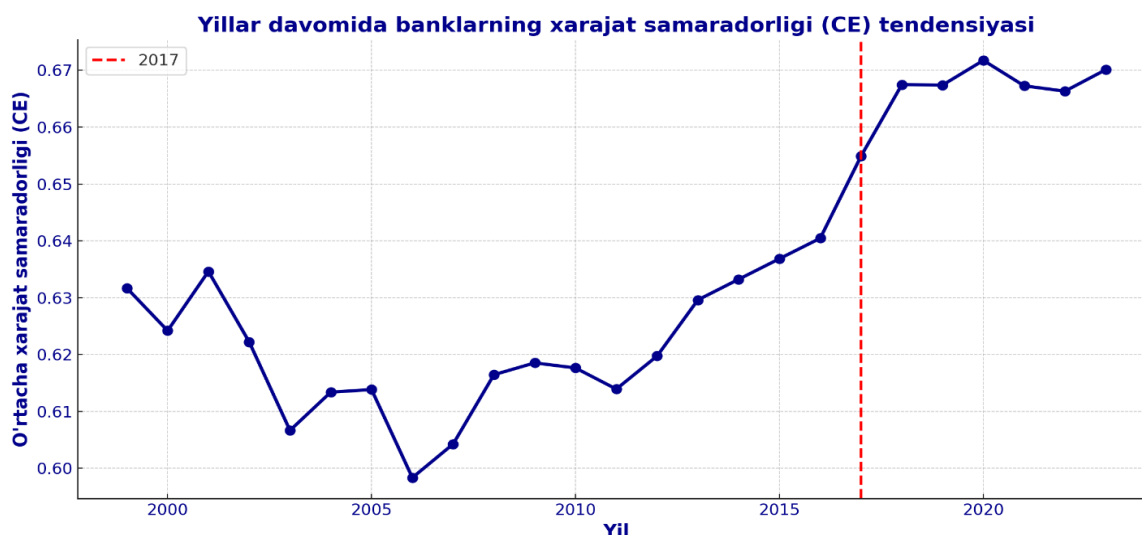
TAHLIL VA NATIJALAR

Stoxastik chegara tahlili modelida² baholangan O'zbekiston tijorat banklarining xarajatlar bo'yicha samaradorlik ko'rsatkichi tasviriy statistikasi quyidagi jadvalda keltirilgan.

2-jadval. Xarajatlar bo'yicha parametrik usulda baholangan samaradorlik.

Banklar	Soni	O'rtacha	Std.og'	Min.	25%	50%	75%	Mak.
Davlat tijorat banklari	73	0.571	0.109	0.439	0.486	0.523	0.697	0.756
Aksiyadorlik tijorta banklari	251	0.629	0.085	0.403	0.587	0.642	0.678	0.922
Xususiy banklar	247	0.670	0.164	0.339	0.538	0.663	0.751	1.000
Xorijiy banklar	97	0.609	0.151	0.344	0.530	0.617	0.689	0.928
Jami banklar	668	0.635	0.135	0.339	0.538	0.640	0.697	1.000

Yuqoridagi jadvaldan, tahlil davrida o'rtacha samaradorlik ko'rsatkichi 63.5% ga teng bo'lganligini ko'rish mumkin³. Umumiy tebranish 34-100% diapazonda bo'lganligini ko'rish mumkin. Mediana va o'rtacha orasidagi farqning kichkina ekanligi va taqsimot o'ngga biroz siljiganini ko'rish mumkin. Kuzatuvlarning kvartillararo oraliqda joylashganlari esa 54-70% oralig'ida tebrangan. Ushbu usulda hisoblangan samaradorlik ko'rsatkichi o'rtachasi bo'yicha eng past samaradorlik davlat bevosita egalik qiluvchi banklarga tegishli bo'lgan. Eng yuqori o'rtacha va eng samarali bank ham xususiy banklarda bo'lgan. Ammo, standart og'ishi ham umumiy tahlil davrida eng yuqori darajada bo'lgan. Shuning uchun ham uning tebranish diapazoni ham katta bo'lgan va tahlil davrida eng samarasiz faoliyat yuritgan bank ham xususiy banklar orasida bo'lgan. Kvartillararo oraliqda joylashgan kuzatuvlar 54-75% orasida bo'lgan. Quyidagi rasmda umumiy o'rtachaning yillar kesimida o'zgarishi hamda trend berilgan.

1-rasm. Xarajatlar samaradorligi o'zgarishi, 1999-2023-y.

Yuqoridagi rasmdan ko'rish mumkinki, so'nggi 25 yilda tijorat banklari samaradroligi o'rtacha olganda tahlil davrining boshidagi 63% dan tahlil davri oxirida 67% gacha oshgan. Rasmdan ko'rish mumkinki, 1999-2006-yillarda xarajatlar bo'yicha samaradorlik ko'rsatkichi pasaygan va ushbu davrda pasayish trendiga

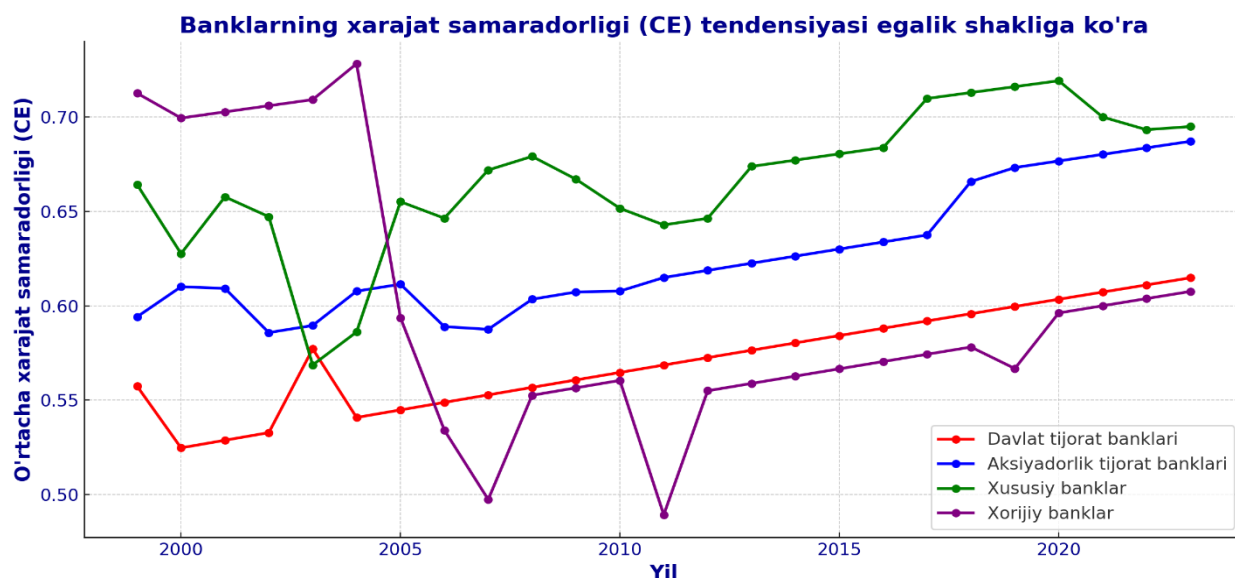
² Xarajatlar samaradorligi modeli regressiya natijalari Илова-1 да келтирилди

³ Xarajatlar samaradorlik taqsimoti Илова-2 келтирилди.

ega bo'lgan. Ushbu davr bir qator iqtisodiy-siyosiy hamda xavfsizlik bilan bog'liq murakkab voqealarga (masalan, 1999-yildagi Toshkent portlashlari, 1998 yildagi Rossiya moliyaviy inqirozi, 2005-yildagi Andijon voqealari, Afg'oniston urushi) boy bo'lganligi bank tizimi samaradorligiga o'z salbiy ta'sirini ko'rsatgan bo'lishi mumkin. Shuningdek, ushbu davr bank bozoriga yangi kirib kelgan banklar (ushbu davrda 20 dan ortiq yangi banklar⁴) hamda bozor munosabatlariga o'tish jarayonidagi bank menejerlarining yangi avlodi yetishib chiqayotgan davr edi. Bu yangi banklar va menejerlar hali bank xarajatlarini samarali boshqarish malakasiga yetarli darajada ega bo'lmagan bo'lishi mumkin. Shuningdek, o'sha davrda texnologiya darajasining pastligi va operatsion jarayonlarining ko'p mehnat talab etishi xarajatlar samaradorligiga salbiy ta'sir qilgan.

2006-yildan so'ng banklarning xarajatlar bo'yicha samaradorligi o'sish trendiga ega bo'lgan. Samaradorlikning bunday ijobiy o'zgarishiga yillar davomida ro'y bergan texnologik o'zgarishlar va banklar xarajatlarini boshqarish bo'yicha bank menejerlarining malakasining oshishi sabab bo'lgan bo'lishi mumkin. Tahlil davri boshida samaradorlik ko'rsatkichi tebranish darajasi yuqori bo'lgan, bu samaradorligi turlicha bo'lgan yangi banklarning bozorga kirib kelishi bilan bog'liq bo'lgan bo'lishi mumkin. Jahon moliyaviy inqirozi davrida esa xarajatlar bo'yicha samaradorlik turg'unlik holatida bo'lgan hamda biroz pasayish kuzatilgan. Bundan O'zbek banklari jahon moliyaviy inqirozini o'z xarajatlarida sezishganligini anglash mumkin. Keng ko'lamli islohotlar boshlangan 2017-yil rasmda alohida chiziq bilan belgilangan bo'lib, undan ko'rish mumkinki, banklar xarajatlar bo'yicha samaradorligida sezilarli darajada ijobiy o'zgarish bo'lgan. Bu iqtisodiyotning liberallashtirilishi, xususi va xorijiy banklarning kirib kelishi, davlat ulushi mavjud banklar ma'lum sohaga ixtisoslashishi kamaytirilishi va transformatsiya qilinishi bilan bog'liq o'zgarishlar bilan yuz bergan. Biroq, pandemiya davrida xarajatlar samaradorligi yana turg'unlashganligini va bu jarayon Rossiya-Ukraina mojarolari fonida yanada uzoqroq davom etishi mumkin.

2-rasm. Mulkchilik shakliga ko'ra samaradorlik o'zgarishi.

Xarajatlar bo'yicha samaradorlik tahliliga ko'ra, davlat bevosita egalik qiluvchi banklar deyarli tebranishlarsiz bir maromda o'zish trendiga ega bo'lgan. Davlat bilvosita egalik qiluvchi banklar esa 2017-yilda boshlangan keng ko'lamli islohotlardan keyin samaradorlik ko'rsatkichini sezilarli darajada oshishiga olib kelgan va bir maromda oshishda davom etgan. Xususi banklar 2005-yildan so'ng o'rtacha olganda boshqa mulkchilik shakliga ega banklarga qaraganda doimiy ravishda samarali faoliyat olib borishgan. Ammo, jahon moliyaviy inqirozi va pandemiyadan eng ko'p samaradorligi pasaygan banklar ham xususi banklar bo'lgan. Xorijiy banklar tahlil davrining boshida eng yuqori darajadagi samaradorlikka ega bo'lishgan, biroq 2004-yildan boshlab ularning samaradorligi keskin pasayib ketgan va hozirga qadar 1999-yilgi darajalarga o'rtacha olganda faqatgina xususi banklar erishdi.

Banklar xarajatlar bo'yicha samaradorlik ko'rsatkichi banklar mulkchilik shakliga ko'ra yetarli darajada farqlimi degan savolga javob berish uchun bir har bir mulkchilik shakliga ko'ra o'rtachalari tengligi test qilib ko'rildi. Test natijasi banklar mulkchilik shakliga ko'ra samaradorligida statistik jihatdan ahamiyatli darajada farq mavjudligini ko'rsatmoqda. Qaysi mulkchilik shakliga ega banklar samaradorligi o'rtachalari orasidagi farq mavjudligini Tukey testi orqali aniqlab, qiyosiy tahlilni amalga oshiramiz.

4 Tahlil davrida tijorat banklari hafta sikli Ilova-3 da keltirildi.

3-jadval. Xarajatlar samaradorligining banklar mulkchiligiga ko'ra tahlili.

Guruhlar juftligi		Farqi	Std. Og'.	P-qiyamat
Aksiyadorlik tijorat banklari	Davlat tijorat banklari	-0.058	0.023	0.005
Aksiyadorlik tijorat banklari	Xorijiy tijorat banklari	-0.020	0.021	0.587
Aksiyadorlik tijorat banklari	Xususiy tijorat banklari	0.041	0.015	0.003
Davlat tijorat banklari	Xorijiy tijorat banklari	0.038	0.027	0.244
Davlat tijorat banklari	Xususiy tijorat banklari	0.099	0.023	0.000
Xorijiy tijorat banklari	Xususiy tijorat banklari	0.061	0.021	0.001

Yuqoridagi jadvalda keltirilgan test natijalaridan davlat bevosita egalik qiluvchi va bilvosita egalik qiluvchi banklarning xarajatlar bo'yicha samaradorligi o'rtachasida statistik jihatdan ahamiyatli darajada farq mavjud. Ammo, ushbu davlat ulushi mavjud banklar bilan va xorijiy banklar xarajatlar samaradorligi bo'yicha statistik jihatdan ahamiyatli darajada farq mavjud emas. Davlat ulushi mavjud banklar va xorijiy banklarning xarajatlar samaradorligi xususiy banklarnikidan statistik jihatdan sezilarli darajada farqli.

1999–2023-yillar davrida o'tkazilgan tahlil natijalariga ko'ra, O'zbekiston tijorat banklarining o'rtacha xarajat samaradorligi 63,5% darajani tashkil etgan. Bu shuni anglatadiki, banklar amalga oshirgan operatsiyalarida eng yaxshi amaliyotlarga nisbatan o'rtacha 36,5% potensial samarasizlik mavjud bo'lgan. Tahlil davrida samaradorlik ko'rsatkichlari 34% dan 100% gacha diapazonda o'zgarib turgan.

Mulkchilik shakli bo'yicha tahlil quyidagilarni ko'rsatdi: davlatga tegishli banklarda o'rtacha samaradorlik eng past darajada – 57,1% bo'lgan. Shu bilan birga, 2017-yilda boshlangan keng ko'lamli moliyaviy va institusional islohotlardan so'ng ularda ijobiy o'sish tendensiyasi kuzatilgan. Xususiy banklar esa o'rtacha eng yuqori samaradorlikka ega bo'lib, bu ko'rsatkich 67% ni tashkil etgan, ammo ularda samaradorlikning tebranuvchanligi boshqa guruhlariga qaraganda ancha yuqori. Bu xususiy banklar orasida ham juda samarali, ham eng past samaradorlikka ega banklar mavjudligini ko'rsatadi. Aksiyadorlik va xorijiy banklar oraliq o'rinni egallab, samaradorlik darajasi o'rtachadan biroz yuqori, ammo davlat banklaridan sezilarli ravishda yuqori natijalarga erishgan.

Yillar kesimidagi dinamika shuni ko'rsatdiki, tahlilning dastlabki yillarida (1999–2006) xarajat samaradorligi pasaygan. Bu davrda bozorga turli samaradorlik darajasiga ega yangi banklarning kirib kelishi va tarkibiy o'zgarishlar asosiy omil bo'lgan. 2006 yildan keyin esa samaradorlikda o'sish tendensiyasi kuzatilgan va bu jarayon 2017-yildagi islohotlarga davom etgan. 2017-yildan so'ng o'sish yanada tezlashgan, asosiy omillar sifatida bank tizimining liberallashtirish, raqobat muhitining yaxshilanishi va davlat banklarining tarkibiy transformatsiyasi qayd etildi.

Biroq, 2008–2009-yillardagi global moliyaviy inqiroz va 2020–2021-yillardagi pandemiya davrlarida xarajat samaradorligi to'xtab qolgan yoki pasaygan. Inqiroz davrida bu ko'proq tashqi moliyaviy sharoitning yomonlashishi bilan bog'liq bo'lsa, pandemiya ichki iqtisodiy faoliyatning cheklanishi va bank operatsiyalaridagi uzilishlar asosiy ta'sir ko'rsatgan.

Umuman olganda, davlat banklarida xarajat samaradorligiga eng katta ta'sir qiluvchi omillar – boshqaruv samaradorligi va xarajat tuzilmasining optimallashtirilmaganligi. Xususiy banklarda esa katta samaradorlik imkoniyatlari bor, ammo ularda barqarorlik muammosi mavjud. Shu bois, davlat banklarida xarajat auditini o'tkazish, xususiy banklarda esa risk-menejment va xarajat nazoratini kuchaytirish zarur.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston bank tizimining samaradorligini oshirish uchun choralar bir vaqtning o'zida davlat banklari, xususiy sektor va xorijiy ishtirokchilarga yo'naltirilgan holda ishlab chiqilishi zarur. Davlat banklarida eng katta muammo sifatida xarajat tuzilmasining optimallashtirilmaganligi va boshqaruv samaradorligining pastligi kuzatildi. Shu sababli, qisqa muddatli istiqbolda bu banklarda to'liq xarajat auditini o'tkazish, xarajatlarni kamaytirish imkoniyatlarini aniqlash va boshqaruv jarayonlarini samarali tashkil qilish ustuvor vazifa bo'lishi kerak. Shu bilan birga, korporativ boshqaruv standartlarini bosqichma-bosqich joriy etish va davlat ishtirokini qisqartirish orqali, o'rta muddatli davrda bu banklarni bozor mexanizmlariga moslashtirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Aksiyadorlik banklari uchun asosiy vazifa foyda samaradorligini oshirish va daromad manbalarini kengaytirishdir. Bu maqsadda, xizmat turlarini diversifikatsiya qilish, korporativ mijozlar segmentini kengaytirish va innovasion moliyaviy xizmatlar orqali yangi bozor ulushlarini qo'lga kiritish tavsiya etiladi. Shu bilan birga, ularning kapital yetarliligi va likvidlik boshqaruvini xalqaro standartlarga moslashtirish muhim ahamiyatga ega.

Davlat ulushi mavjud tijorat banklarini xususiylashtirish yoki ularning rag'batlantirish tizimini bozor shartlariga moslashtirish jarayonida natijaga asoslangan rag'batlantirish mexanizmlarini joriy etish muhim ahamiyatga ega. Ana shunday mexanizmlardan biri sifatida aksiya opsi (stock option) tizimini ko'rib chiqish mumkin. Bu usulda bank rahbarlari va xodimlariga bank aksiyalarini kelgusida belgilangan narxda sotib olish huquqi beriladi. Bunday yondashuvning afzalligi shundaki, xodimlar o'zlari ishlayotgan bankda bevosita mulkdor sifatida ishtirok etadi, bu esa ularning bankka bo'lgan sadoqatini oshiradi hamda davlat ulushi mavjud banklarning aksiyalari nazoratsiz ravishda xorijiy investorlar qo'lga o'tib ketishining oldini olishi mumkin.

Biroq, davlat banklarida aksiyalar birjada erkin muomalada bo'lmagani sababli, aksiya opsi mexanizmining samaradorligi cheklanishi mumkin. Bozor bahosining yo'qligi xodimlarga berilgan opsi onlarning qiymatini aniq baholash imkoniyatini pasaytiradi, natijada ular ushbu huquqdan foydalanmasligi mumkin. Shuningdek, rag'batlantirish tizimi samarali ishlashi uchun KPI'lar (asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari) aniq belgilanishi va ular bank qiymatini oshiradigan asosiy omillar bilan bevosita bog'lanishi zarur.

Agar Hukumat davlat ulushi mavjud bo'lgan bankni xususiylashtirishni rejalashtirmasa, unda xodimlarga real aksiyalar berishni ko'zda tutmaydigan mexanizmlar afzal bo'lishi mumkin. Shunday mexanizmlardan biri – Stock Appreciation Rights (SARs) bo'lib, u xodimga real aksiya bermasdan, bankning ichki hisob-kitob asosida belgilangan "qiymat"ining oshishiga bog'langan pulli mukofot olish huquqini beradi. Hatto aksiyalar birjada sotilmasa ham, qiymatni aniqlash uchun bankning sof aktivlar qiymati, rentabellik ko'rsatkichlari yoki samaradorlik indeksi kabi ichki mezonlardan foydalanish mumkin.

SARs mexanizmi menejment manfaatlarini bankning uzoq muddatli samaradorligi bilan bog'laydi, xarajat samaradorligini oshirishga undaydi hamda xususiylashtirish jarayoniga tayyorgarlik bosqichida qiymat yaratishga rag'batlantiradi. Xuddi shu kabi yondoshuv sifatida fantom aksiyalar (phantom stocks) mexanizmini ham qo'llash mumkin, bunda xodimlar real aksiyaga egalik qilmaydi, ammo bank aksiyasi kabi baholanadigan virtual birliklar orqali qiymat oshishidan foyda oladi.

Bu mexanizmlarning muvaffaqiyati, avvalo, to'g'ri KPI'lar tanlanishiga bog'liq bo'lib, ular bank qiymatini oshirishi yoki samaradorlikni bevosita yaxshilashi mumkin bo'lgan omillarni aks ettirishi lozim.

Xususiy banklarda xarajat samaradorligi yuqori bo'lsa-da, ularda barqarorlik muammosi saqlanib qolmoqda. Bu holat tashqi shoklarga yuqori sezgirlik va ichki risk-menejment tizimlarining yetarli darajada samarali emasligi bilan bog'liq. Shuning uchun, ularda ichki risk boshqaruvi tizimlarini kuchaytirish, stress-testlash amaliyotlarini joriy etish va xarajat nazoratini yaxshilash kerak. O'rta va uzoq muddatda esa xususiy banklar o'z kapital bazasini mustahkamlashi, faoliyatini diversifikatsiya qilishi va raqobatda ustunlik beradigan yangi moliyaviy mahsulotlarni joriy etishi zarur.

Xorijiy banklar samaradorligidagi tebranuvchanlik, ayniqsa, global iqtisodiy beqarorlik davrida sezilarli bo'ladi. Shu sababli, ular mahalliy bozordagi faoliyat strategiyalarini qayta ko'rib chiqishi, ichki iqtisodiy omillarga moslashgan kredit va investisiya siyosatini ishlab chiqishi, hamda operatsiya xavflarini diversifikatsiya qilish orqali barqarorlikni ta'minlashi zarur.

Uzoq muddatli istiqbolda butun bank tizimi uchun umumiy maqsad – raqamli texnologiyalar va innovatsiyalarga investisiyani oshirish orqali operatsiya samaradorligini yanada yaxshilash, hamda xalqaro samaradorlik baholash tizimlariga integratsiya qilishdir. Bu nafaqat ichki bozorda raqobatbardoshlikni oshiradi, balki O'zbekiston bank tizimining xalqaro moliya bozorlaridagi obro'sini ham mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. A. Micco, U. Panizza, and M. Yañez, "Bank ownership and performance. Does politics matter?," J Bank Financ, vol. 31, no. 1, pp. 219–241, Jan. 2007, doi: 10.1016/J.JBANKFIN.2006.02.007.
2. P. Molyneux, Bank performance, risk and firm financing. Springer, 2011.
3. J. P. Bonin, I. Hasan, and P. Wachtel, "Bank performance, efficiency and ownership in transition countries," J Bank Financ, vol. 29, no. 1, pp. 31–53, 2005.
4. W. W. Cooper, L. M. Seiford, and K. Tone, Data envelopment analysis: A comprehensive text with models, applications, references and DEA-solver software: Second edition. 2007. doi: 10.1007/978-0-387-45283-8.
5. H. Fukuyama and R. Matousek, "Modelling bank performance: A network DEA approach," Eur J Oper Res, vol. 259, no. 2, pp. 721–732, Jun. 2017, doi: 10.1016/J.EJOR.2016.10.044.
6. F. Kamarudin, F. Sufian, N. Aina, M. Anwar, and H. I. Hussain, "Bank Efficiency in Malaysia a DEA Approach," vol. 71, no. 595, pp. 133–162, 2019, doi: 10.2478/jcbtp-2019-0007.
7. S. Khannaev, "Efficiency of Banks in Uzbekistan: A DEA Approach," European Journal of Business and Management, vol. 12, no. 9, pp. 22–26, 2020, doi: 10.7176/EJBM/12-9-03.
8. B. Casu, C. Girardone, and P. Molyneux, "Productivity change in European banking: A comparison of parametric and non-parametric approaches," J Bank Financ, 2004, doi: 10.1016/j.jbankfin.2003.10.014.

9. T.-H. Huang and M.-H. Wang, "Comparison of Economic Efficiency Estimation Methods: Parametric and Non-parametric Techniques," *Manchester School*, vol. 70, no. 5, pp. 682–709, 2002, [Online]. Available: <https://econpapers.repec.org/RePEc:bla:manchs:v:70:y:2002:i:5:p:682-709>
10. F. Pasiouras, S. Tanna, and C. Zopounidis, "The impact of banking regulations on banks' cost and profit efficiency: Cross-country evidence," *International Review of Financial Analysis*, 2009, doi: 10.1016/j.irfa.2009.07.003.
11. Y. Luo, S. Tanna, and G. De Vita, "Financial openness, risk and bank efficiency: Cross-country evidence," *Journal of Financial Stability*, vol. 24, pp. 132–148, Jun. 2016, doi: 10.1016/J.JFS.2016.05.003.
12. C. Gaganis, E. Galariotis, F. Pasiouras, and C. Staikouras, "Macroprudential regulations and bank profit efficiency: international evidence," *J Regul Econ*, vol. 59, no. 2, pp. 136–160, Apr. 2021, doi: 10.1007/S11149-021-09424-5/TABLES/7.
13. I. Gržeta, S. Žiković, and I. Tomas Žiković, "Size matters: analyzing bank profitability and efficiency under the Basel III framework," *Financial Innovation*, vol. 9, no. 1, pp. 1–28, Dec. 2023, doi: 10.1186/S40854-022-00412-Y/TABLES/8.
14. C. Gaganis and F. Pasiouras, "Financial supervision regimes and bank efficiency: International evidence," *J Bank Financ*, vol. 37, no. 12, pp. 5463–5475, Dec. 2013, doi: 10.1016/J.JBANKFIN.2013.04.026.
15. B. Székely, "Bank efficiency differences across Central and Eastern Europe," 2018, Accessed: Mar. 10, 2025. [Online]. Available: <https://www.econstor.eu/handle/10419/189895>
16. B. Shen, A. A. Perfilev, L. P. Bufetova, and X. Li, "Bank Profitability Analysis in China: Stochastic Frontier Approach," *Journal of Risk and Financial Management* 2023, Vol. 16, Page 243, vol. 16, no. 4, p. 243, Apr. 2023, doi: 10.3390/JRFM16040243.
17. V. Belousova, A. Karminsky, and I. Kozyr, "Bank Ownership and Profit Efficiency of Russian Banks," *SSRN Electronic Journal*, Feb. 2018, doi: 10.2139/SSRN.3128149.
18. Ш. Ханнаев, "Турли мулкчилик шаклидаги банклар фаолияти самарадорлиги таҳлили," *Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар*, vol. 1, no. 39, pp. 1–15, 2019, [Online]. Available: http://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/22_Khannayev.pdf
19. Ш. Ханнаев, "Тижорат банклари фаолиятини харажатлар бўйича самарадорлигини баҳолаш: ўзгарувчан кўлам қайтими асосида маълумотларнинг қобиқ таҳлили усули," *Иқтисодиётда инновациялар*, vol. 2, no. 3, pp. 93–104, 2020, doi: <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9491-2020-2-12>.
20. Ш. Ханнаев, "Анализ эффективности банков с разными формами собственности," *Экономика и инновационные технологии*, no. 1, pp. 194–208, 2019.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>